

Рыксдаг: швэдзкая мадэль парламентарызму

■ МАРЫНА ХЛЯБА

Марына Хляба (нар. у 1983 г. у Гомлі) — падатковы кансультант замежнага прадпрыемства Deloitte & Touche у Менску. Скончыла аддзяленне “міжнароднае права” факультэту міжнародных стасункаў БДУ. Абсяг юрыдычных інтарэсаў — зьнешнеэканамічная дзейнасьць, падаткі.

Амаль для ўсяго сьвету парламент зьяўляецца неад’емнай часткай дзяржаўных органаў улады. Гэта той інстытут, які забяспечвае функцыяваньне яе заканадаўчай галіны. Дзесьці ён грае большую ролю, дзесьці меншую. У зьвязку зь нядаўнімі парламэнцкімі выбарамі ў Беларусі было б цікава звярнуцца да досведу Швэцыі — краіны, чыя парламэнцкая сыстэма сёньня ў Эўропе ўважаецца бадай за найлепшы прыклад эфэктыўнае ролі заканадаўчае ўлады ў пабудове сацыяльнае прававае дзяржавы. З гэтай краінай нас вось ужо на працягу 8-10 гадоў лучаць сяброўскія стасункі, а гістарычныя повязі сягаюць часоў Рагнеды.¹

Канстытуцыя Швэцыі ёсьць кансалідаваным дакумэнтам, які складаецца з чатырох Актаў: Акту аб форме праўленьня 1974 году, Акту аб спадчыне трону 1810 году, Акту аб свабодзе друку 1949 году, Акту аб свабодзе выказваньня поглядаў, які пачаў дзейнічаць у 1991 годзе. Акрамя таго, неабходна таксама назваць Акт аб Рыксдагу 1974 году, які займае прамежкавае становішча паміж асноўным законам і звычайным статутным правам.

Як вядома, Швэцыя — парламэнцкая манархія, дзе вышэйшым прадстаўнічым органам зьяўляецца парламент, які ў Швэцыі завецца Riksdag (рыксдаг), ачольнікам дзяржавы — кароль, а выканаўчая ўлада належыць ураду, які фармуецца рыксдагам.

Ад 1971 году ў Швэцыі дзейнічае аднапалатны парламент. Парламенцкія выбары адбываюцца раз на 4 гады, у выбарах бяруць удзел усе швэдзкія грамадзяне, якія жылі ці жывуць у Швэцыі і якім споўнілася 18 год.

Перад парламэнцкімі выбарамі ўся тэрыторыя краіны падзяляецца на 29 выбарчых акругаў, па якіх у сярэднім абіраецца 10-12 дэпутатаў.

Выбарчая сыстэма заснавана на такім прапарцыйным падмурку, з дапамогай якога забяспечваецца амаль ідэальная прапарцыйнасьць паміж колькасьцю галасоў выбарнікаў, аддадзеных за тую ці іншую партыю, і колькасьцю атрыманых ёй мандатаў у парламэнце.

Акрамя таго ў Рыксдаг выбіраецца 349 дэпутатаў, выдзяляецца 310 акруговых мандатаў, а астатнія 39 рэзэрвуюцца ў якасьці “ураўнаважальных”. Тая партыя, якая не набрала 12% галасоў выбарнікаў у акрузе, ня зможа атрымаць аніводнага месца ў парламэнце. Астатнія партыі атрымліваюць колькасьць мандатаў, якія вызначаюцца па “мэтадзе Лягу” (“мэтад няцотных лічбаў”). Згодна яму, галасы выбарнікаў, аддадзеныя за адпаведную партыю, паслядоўна дзеляцца на 14, а потым на 3; 5; 7 і г.д. Па выніках такога дзяленьня й вызначаецца, колькі мандатаў атрымае кожная партыя. Потым дзеля таго, каб дасягнуць амаль ідэальнай прапарцыйнасьці, цэнтральная выбарчая камісія разьмяркоўвае 39 “ураўнаважальных” мандатаў. Дзеля гэтага ўсе галасы за тую ці іншую партыю сумуюцца ў цэлым па краіне, каб кожная зь іх атрымала мандаты ў адпаведнасьці з прынцыпам прапарцыйнасьці.

Аднак партыі, якія не набралі 4% галасоў выбарнікаў па ўсёй краіне, ня могуць удзельнічаць у разьмеркаваньні “ураўнаважальных” мандатаў. Такім чынам, у парламент не трапляюць прадстаўнікі маленькіх партыяў.

Пасьля выбараў Рыксдаг зьбіраецца на чарговую сэсію, якая звычайна пачынаецца ў верасьні. Парламенцкі год складаецца зь дзвюх сэсіяў: восеньскай і вясновай. Падчас сэсіяў абмяркоўваюцца агульнапалітычныя пытаньні, бюджэт на наступны год і зьнешнепалітычны курс.

Дзейнасьцю парламенту кіруе старшыня — Talman (тальман), а таксама яго заступнікі. Закон аб форме праўленьня забяспечыў тальману месца другой пасьля прэм’ер-міністра асобы ў дзяржаве. Вось жа, тальман выносіць на разгляд парламенту кандыдатуру прэм’ер-міністра, вырашае пытаньне пра роспуск рыксдагу (калі пасьля 4 галасаваньняў рыксдаг ня можа абраць тую ці іншую асобу на пост прэм’ер-міністра). Пры адсутнасьці асобы, якая згодна Акту аб спадчыне трону мусіць выконваць абавязкі рэгента, часовым рэгентам становіцца тальман. Тальман ня можа браць удзел у абмеркаваньні пытаньняў у парламэнце і галасаваньні.

Істотнай падставовай часткай Рыксдагу, як і любога іншага парламенту, зьяўляюцца камісіі. На сёньняшні дзень такіх камісіяў 17: канстытуцыйная, фінансавая, заканадаўчая, сацыяльная, жыллёвая ды інш. Кожная зь іх разглядае адпаведныя пытаньні і законапраекты.

Па характары заканадаўчай кампэтэнцыі Швэцыю можна аднесці да групы парламэнтаў з абсалютна неабмежаванай заканадаўчай кампэтэнцыяй.

У канстытуцыі Швэцыі гаворыцца, што рыксдаг прымае законы, рашэньні аб дзяржаўных падатках і вызначае парадак выкарыстаньня дзяржаўных сродкаў.

Рыксдаг прымае рашэньні па розных пытаньнях. Гэтыя рашэньні грунтуюцца на прапановах ад ураду ці дэпутатаў парламенту. Пасьля рэгістрацыі законапраекту тальман прапановуе яго на разгляд. У 15-дзённы тэрмін пасьля азнаямленьня з законапраектам дэпутаты могуць прадставіць контарпрапановы. Потым праект перадаецца ў адпаведную камісію парламенту. Камісія, што абмяркоўвае праект, можа запатрабаваць дадатковую інфармацыю, а пасьля разгляду выносіць свае заключэньні ў выглядзе спавешчання. Праект зноў перадаецца на абмеркаваньне ў парламент, пасьля чаго адбываецца галасаваньне. Пасьля прыняцьця закону ўраду накіроўваецца паведамленьне, падпісанае тальманам.

Акрамя прыняцьця законаў, адной з асноўных функцыяў Рыксдагу зьяўляецца парламенцкі кантроль за дзей-

1 Андрэй Котлярчук, *Швэды ў гісторыі й культуры беларусаў*, Менск 2002, выд. Энцыклапедыкс, сс. 272.

Riksdag: Swedish model of parliament

■ MARYNA CHLABA

Maryna Chlaba (born in 1982, Homiel) — tax adviser at foreign enterprise Deloitte & Touche in Miensk. Graduated from Belarusian State University, faculty of international relations, department of “international law”. Her scientific interests cover foreign economic activity, taxes.

Nearly in every country of the world the parliament is an integral part of state structure. The role of this body is to secure proper functioning of legislature. Its importance varies slightly from country to country. In connection with the recent parliamentary elections in Belarus it would be interesting to turn to Swedish experience, since it is a country whose parliamentary system, where legislature is playing an effective role in building up a social and jural state, is regarded one of the best systems in modern Europe. For 8-10 years already Belarus has been enjoying friendly relations with this country, and our historic connection traces back to Rahnieda's times.¹

Swedish Constitution is a consolidated document consisting of four Acts: the form of government Act (1974), the throne inheritance Act (1810), the freedom of press Act (1949), the freedom of expression Act which took effect in 1991. Apart from that we can't but mention the Riksdag Act of 1974, which takes an intermediary position between the main law and a usual statutory law.

As is well known, Sweden is a parliamentary monarchy, where the parliament is the major representative body (named “Riksdag” in Sweden), the King is the head of the state, and the executive power belongs to the government formed by the Riksdag.

Since 1971 one-chamber parliament has been functioning in Sweden. Parliamentary elections are held every 4 years, all the adult Swedish citizens, who live in or outside Sweden, vote in the elections.

Before the elections all the territory of Sweden is divided into 29 electoral districts, where 10-12 or so representatives are elected.

The electoral system in Sweden is proportional, which guarantees nearly exact proportionality between the number of votes for a party and the number of seats it wins in the Riksdag.

Besides, 349 deputies are elected into the Riksdag; 310 district mandates are singled out, and the remaining 39 are reserved as “balance”. A party that gains fewer than 12% of the votes cannot win a single seat in the parliament. The remaining parties get mandates which are distributed in “Lagu method” (“odd numbers method”). According to this method the number of votes a party wins is divided in 14, and then in 3; 5; 7, etc. in series. The results of this division show how many mandates a party gets. And then to achieve maximum proportionality the central election committee distributes 39 “balance” mandates. This is done by summing all the votes for a party so that they could get mandates according to the principle of proportionality.

However the parties which do not gain 4% of the votes throughout the whole country cannot take part in the distribution of “balance” mandates. Thus smaller parties cannot have their representatives in the Riksdag.

After the elections the Riksdag is summoned/meets for a regular meeting/session, which usually starts in September. A parliamentary year consists of 2 sessions: autumn and summer. General political questions, the following year budget and foreign policy are discussed at the sessions.

Parliamentary activity is governed by the chairman — Talman — and his deputies. According to the form of government Act Talman is the second person in the state after the Prime Minister. Talman nominates Prime Minister for election in the parliament, deals with the dissolution of parliament (when the Riksdag cannot elect the Prime Minister after 4 elections). In the absence of the person who is to be in charge of regent's duties according to the throne inheritance Act, Talman becomes a temporary/interim regent. Talman cannot take part in parliamentary discussions and voting.

Various committees are a considerable part of the Riksdag. There are 17 of them nowadays: the constitutional committee, financial, legislative, social, communal, etc. Each of them deals with respective questions and bills.

According to legislative competence Sweden can be referred to a parliamentary group with absolute legislative competence.

Swedish Constitution says that the Riksdag passes laws, makes decisions about taxes and sets the order of using public funds.

The Riksdag takes decisions on various issues. These issues are based on propositions from the government or the members of the parliament. After a bill is registered Talman proposes it for consideration. After the fifteen-day term of examination of the bill the members of the parliament can present their counter-propositions. Afterwards the bill is sent to the respective parliamentary committee. The committee dealing with the bill can demand additional information, and after the examination announce their conclusions in the form of notification. The project is again sent to the parliament for consideration, and then comes the time for the election. After the law is passed the notification signed by Talman is sent to the government.

Apart from passing laws one of the main functions of the Riksdag is parliamentary control of governmental activity and ministries. The main forms of control are: the activity of the constitutional committee, parliamentary ombudsmen and parliamentary inspectors, deputies' inquiries, voting of no-confidence.

Constitutional committee deals with ministers' reports on their activity and observes the functioning of the government. That's why constitutional committee has the right of access to all the governmental papers. The committee sends its results to the parliament yearly as special notifications, where governmental activity is estimated.

¹ Andrej Kotlarčuk, *Swedes in the history and culture of Belarusians, Miensk 2002, Encyklopedyys, P. 272.*

насьцю ўраду і міністэрстваў. Падставовыя формы кантролю: дзейнасьць канстытуцыйнай камісіі, парлямэнцкія амбудсманы і парлямэнцкія рэвізоры, дэпутацкія запыты, вынясеньне вотуму недаверу.

Канстытуцыйная камісія разглядае справаздачы міністраў аб выкананьні сваіх абавязкаў, а таксама назірае за дзейнасьцю ўраду. З гэтае мэты канстытуцыйная камісія мае права доступу да ўсіх урадавых дакумэнтаў. Высновы аб кантролі камісія перадае парлямэнту раз на год у выглядзе спэцыяльных спавешчанняў, дзе даецца адзнака дзейнасьці ўраду.

Інстытут амбудсманаў быў створаны ў 1809 годзе. Зараз пры парлямэнту працуе 4 амбудсманы. Яны ажыццяўляюць нагляд за дзейнасьцю ўсіх дзяржаўных і муніцыпальных органаў і іх пэрсаналу, а таксама іншых службовых асобаў; ладзяць пэрыядычныя інспэкцыі дзейнасьці ворганаў улады; маюць права ўзбуджаць дысцыплінарную судовую справу. Амбудсманы абсалютна аўтаномныя ў сваёй дзейнасьці, рыксдаг ня ўмешваецца ў іх справы. Аднак афіцыйныя спавешчаньні амбудсманаў разглядаюцца адной з камісіяў рыксдагу.

Дзейнасьць 12 парлямэнцкіх рэвізораў скіраваная на тое, каб выявіць, як улады выкарыстоўваюць грашовыя сродкі, якія выдзяляюцца для іх дзейнасьці.

Дэпутацкія запыты — інтэрпэляцыі і пытаньні — адзін са спосабаў кантролю дэпутатаў за дзейнасьцю ўраду. Інтэрпэляцыі і пытаньні адрасваныя міністрам, якія ў сваю чаргу штотыдзень адказваюць на іх.

Рыксдаг можа вынесці вотум недаверу міністру, што азначае, што ўвесь урад мусіць пайсьці ў адстаўку.

Адзначым, што Швэцыя была апошняй краінай з скандынаўскай групойкі, дзе ўсталяваўся парлямэтарызм і прайшлі ўсеагульныя выбары ў галоўны прадстаўнічы орган ды дзе меў месца ў 1917-1921 гг. т.зв. “дэмакрытычны выбух”. Скандынаўскі ўплыў на працягу ўсёй гісторыі Беларусі адчуваўся ў разьвіцьці яе дзяржаўна-прававых мэханізмаў. Нельга выключыць, што досьвед гэтай краіны ў галіне парлямэтарызму стане запатрабаваным калі-небудзь і ў заканадаўчым органе Беларусі. Мо да таго часу Нацыянальны сход па прыкладзе Швэцыі вернецца да гістарычнай назвы “сойм”?..

Спасылкі ды крыніцы:

- Encyclopedia Britannica (1988) "Sweden" in Encyclopedia Britannica Macromedia vol. 28. Chicago: University of Chicago
- Bergstrom, Hans (1991) " Sweden's Politics and Party System at the Crossroads". London: Frank Cass
- Hadenius, Stig (1988) " Swedish politics during the 20th century: conflict and consensus. Stockholm: Swedish Institute
- Sveriges Riksdag (2000) The Riksdag at work available at : <http://www.riksdagen.se/english/work/fundamental/introduction>

Ombudsman institution was founded in 1809. Nowadays there are 4 ombudsmen in the parliament. They supervise the functioning of all the state structures and city governments with their personnel, and other officials; they conduct regular revisions of state structures; they have the right to bring a disciplinary action. Ombudsmen are absolutely independent, and the Riksdag does not meddle with their affairs. However official notifications of ombudsmen are considered in one of the parliamentary committees.

The functioning of the 12 parliamentary inspectors is aimed at uncovering how the authorities use the bankroll for their activities.

Deputy inquiries — interpellations and questions — is a means of deputy control of governmental affairs. Interpellations and questions are addressed to ministers who reply to them weekly in their turn.

The Riksdag can declare vote of censure to Prime Minister, which means that the whole government is to resign.

It is noteworthy that Sweden was the last Scandinavian country to establish parliamentarism and call a general election to the main representative body and to experience the so called “democratic explosion” took place in 1917-1921. Scandinavian influence could be traced throughout the whole history of Belarus especially in the evolution of country’s state-legal mechanisms. We can’t deny that one day Swedish experience in parliamentary development will be used in Belarusian legislature. Who knows, maybe National Assembly will have returned to its historic name of “sojm” by then like Swedish parliament did?..

References and sources

- Encyclopedia Britannica (1988) “Sweden” in Encyclopedia Britannica Macromedia vol. 28. Chicago: University of Chicago
- Bergstrom, Hans (1991) “Sweden’s Politics and Party System at the Crossroads”. London: Frank Cass
- Hadenius, Stig (1988) “Swedish politics during the 20th century: conflict and consensus. Stockholm: Swedish Institute”
- Sveriges Riksdag (2000) The Riksdag at work available at : <http://www.riksdagen.se/english/work/fundamental/introduction>